

MALOLETNI UČINIOCI KRIVIČNIH DELA I DROGA – GDE SMO DANAS?

Prof. dr Slađana JOVANOVIĆ*
Vera SOFRENOVIĆ*
Ljubinka MARKOVIĆ*

Predmet rada je uočeni porast broja dela koja čine maloletnici u vezi sa drogom, kao i aktuelni odgovori na ovaj problem (u normativnoj sferi i u sudskoj praksi). U fokusu su statistički pokazatelji na nivou Republike Srbije i praksa Višeg suda u Beogradu (za period 2014–2019. god.), uz konsultovanje rezultata stranih istraživanja i iskustava, naročito u oblasti reakcije na problem. Autorke ističu da u sagledavanju ove pojave ne smeju biti samo dela poput neovlašćenog držanja opojne droge (koje je najfrekventnije kada su u pitanju maloletni učinioci krivičnih dela protiv zdravlja ljudi), već i druga dela koja maloletnici čine, ne samo pod dejstvom droge, već i u vezi sa njom: imovinski delikti, dela koja čine podstrekavani od strane punoletnih (a u vezi sa stavljanjem u promet opojne droge), ali i dela u vezi sa kojima se u toku postupka, „u pozadini“, utvrdi da je maloletnik konzument „lake“ droge. Cilj rada jeste skretanje pažnje na ovaj kompleksni problem i potrebu za njegovim sveobuhvatnim istraživanjem, insistiranjem na programima prevencije, a s čim u vezi su date i preporuke.

KLJUČNE REČI: maloletni učinioci / droga / neovlašćeno držanje opojne droge / vaspitne mere

UVOD

Kriminalitet maloletnika i veza sa opojnim drogama (neovlašćenim držanjem radi sopstvene upotrebe, vršenjem dela pod dejstvom droge, zbog njene nabavke, ali i u vezi sa njenom proizvodnjom i stavljanjem u promet) nije nova tema. Ono što bi moglo biti zabrinjavajuće, a što je i razlog nastanka ovog rada jeste to što je poslednjih godina u praksi Višeg suda u Beogradu uočen porast broja maloletnih učinilaca krivičnih dela vezanih za opojne droge (a što potvrđuju i podaci Republičkog zavoda za statistiku).

---

* Redovna profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu. E-mail: sladjana.jovanovic@pravnofakultet.rs

* Sudija za maloletnike, predsednica Odeljenja za maloletnike Višeg suda u Beogradu. E-mail: vera.sofrenovic@bg.vi.sud.rs

* Psihološkinja, samostalna savetnica za pitanja maloletničke delinkvencije Višeg suda u Beogradu. E-mail: ljubinka.markovic@bg.vi.sud.rs.

O promeni strukture maloletničkog kriminaliteta i porasta udela krivičnih dela sa elementima nasilja i udela tzv. „narkomanskog kriminaliteta“ govore podaci i ranije sprovedenih istraživanja (Ignjatović, 2015: 23; Simeunović-Patić, 2009), a istraživanje maloletnih učinilaca prekršaja sa elementima nasilja takođe govori o značaju (zlo)upotrebe psihoaktivnih supstanci kod ove kategorije delinkvenata (Jovanović, Pašalić, 2015: 221).

I najnoviji strateški dokument od značaja za ovu oblast – Strategija o spečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine¹ posebnu pažnju posvećuje mladima i sprečavanju zloupotrebe opojnih droga. Pozivajući se na nju, Vlada RS je 6. jula 2018. godine donela i Odluku o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama² čiji je zadatak „priprema programa u cilju sprovođenja aktivnosti o štetnosti upotrebe narkotika“. Napomenimo da je donošenje ove odluke usledilo posle četiri smrtna slučaja tinejdžera koji su se dogodili jedan za drugim u roku od nedelju dana (juna 2018. godine). Ovi tragični događaji su potresli javnost i doveli do intenzivnih medijskih elaboracija tema vezanih za snižavanje starosne granice konzumenata opojne droge, ali i „dileru“, laku dostupnost i raširenost droge u školama, pojavu novih, opasnih sintetičkih droga na tržištu, nedovoljnu informisanost o štetnim posledicama, porodičnu nekompetenciju itd (Bojović, 2018; Todorović, 2018, RTS, 2018). Istoga dana kada je doneta odluka o osnivanju Komisije, na sednici Vlade, obećana je i beskompromisna borba protiv onih koji prodaju ili nude deci drogu, a s tim u vezi usledile su i izmene krivičnog zakonodavstva. Komisija je nakon godinu dana rada objavila rezultate istraživanja (najnovijeg na tu temu, na uzorku od 11850 dece uzrasta od 13 do 17 godina) koje je pokazalo da svaki drugi ispitanik nije od roditelja niti u školi dobio informaciju o štetnosti upotrebe droge, niti da je 75% njih imao priliku da sa stručnjacima razgovara o svojim emocionalnim stanjima (Ministarstvo zdravlja RS, 2019).

Nažalost, novijih istraživanja u Srbiji o rasprostranjenosti droge u maloletničkoj populaciji nema (poslednje je iz 2011. godine i na njegove rezultate se poziva Strategija o sprečavanju zloupotrebe opojnih droga za period 2014-2021. godine), a još je u Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji³ konstatovan trend porasta zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i snižavanje uzrasne granice prvog uzimanja do uzrasta čak od 11-13 godina). Međutim, najnovije istraživanje UNODC (Kancelarije Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala) iz 2018. godine iznosi alarmantne podatke i zaključke, kao što su sledeći: tržište narkotika i njihova raznolikost se šire („kao nikada do sad“), ali i (zlo)upotreba lekova koji se mogu podići na lekarski recept – sedativa i analgetika; sintetičke droge su sve prisutnije i opasnije, a naročito su pogođeni mladi kod kojih se najčešće i najlakše ustaljuje štetna navika (a uzrasna granica se spušta čak na 12 godina) da bi dostigla vrhunac u uzrastu od 18-25 godina; najčešće korišćena droga je kanabis (koja je najčešće prethodnica za druge, „teže“ droge ili se uz nju koriste i druge psihoaktivne supstance); mnogi mladi su uključeni u proces proizvodnje i/ili stavljanja u promet opojnih droga i često regrutovani od strane punoletnih lica (UNODC, 2018: 6-7), a postaju i plen organizovanih kriminalnih grupa koje se bave proizvodnjom i stavljanjem u promet opojne droge (Bulatović, 2015: 383).

Istraživanja pokazuju i da maloletni zavisnici od droge češće od onih koji ne koriste drogu, nastavljaju sa vršenjem krivičnih dela i posle adolescencije, kao i da frekventnija upotreba droge i/ili upotreba „opasnih“ droga vodi i težim delima, kao i da neadekvatno i

---

¹ Službeni glasnik RS, br. 1/2015.

² Službeni glasnik RS, br. 52/2018 i 59/2018.

³ Službeni glasnik 104/2006, str. 250.

neblagovremeno reagovanje vodi visokim troškovima za krivičnopravni sistem, a veliki broj maloletnika (u SAD) ne dobija adekvatan tretman (Papp, et. al: 2016: 229; Chassin et. al; 2014: 1).

Navedimo i zaključak istraživanja koje je za predmet imalo (između ostalog) komparaciju situacije u Srbiji i drugim evropskim zemljama kada su u pitanju krivična dela vezana za droge čiji su učinoci maloletni (Ignjatović, 2013). Konstatovano je da nema velike razlike po pitanju učešća maloletnih lica (čak je niži udeo maloletnih sankcionisanih za ova krivična dela u odnosu na druge evropske zemlje), ali da je evidentna „već decenijama teško objašnjiva bolećivost prema ovoj kategoriji učinilaca“ kada su u pitanju dela u vezi sa drogama u odnosu na druge krivičnopravne sisteme (Ibid, 132 i 187).

Nesumnjivo je da je kriminalitet maloletnika u vezi sa drogama jedno kompleksno pitanje koje sve više dobija na značaju imajući u vidu svetske trendove i rezultate istraživanja, ali i pomentu uočenu promenu u porastu broja ovih dela koja bi se mogla dovesti i u vezu sa neefikasnim dosadašnjim odgovorom na problem (naročito u domenu prevencije), a možda i sa pomenutom „bolećivošću“ domaćeg krivičnopravnog sistema prema maloletnicima.

1. KRIVIČNA DELA PROTIV ZDRAVLJA LJUDI (ČL. 246, 246A, 247. KZ): STATISTIČKI POKAZATELJI I PRAKSA VIŠEG SUDA U BEOGRADU

Podaci Republičkog zavoda za statistiku (RZS, 2019: 13) za petogodišnji period koji je uzet u razmatranje pokazuju da je i dalje najveći udeo imovinskih krivičnih dela maloletnika, s tim što se njihov broj u posmatranom periodu smanjuje (2014. godine je iznosio 58,18% u ukupnom broju prijavljenih, a 2018. godine – 46,97%), dok raste broj krivičnih dela protiv zdravlja ljudi koje čine maloletnici (s izuzetkom 2016. godine). Ova dela se svode zapravo na tri krivična dela u vezi sa drogama: neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. Krivičnog zakonika (dalje: KZ)⁴, neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ, koje je i najčešće krivično delo iz ove grupe i (najređe prisutno) krivično delo omogućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247. KZ (Tabela 1).

Tabela 1. Krivična dela protiv zdravlja ljudi po godinama i udeo ovih dela u ukupnom broju prijavljenih dela maloletnika

2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
132	181	145	198	223
4, 24%	5,39%	3,98%	5,7%	8,12%

Prema navedenim podacima, poslednja posmatrana godina pokazuje najveći udeo ovih dela u ukupno prijavljenim delima maloletnika. Međutim, ovaj podatak je tek vrh ledenog brega, jer se, prema metodološkim postupcima Republičkog zavoda za statistiku, računaju samo najteža dela (ako je bilo dela u sticaju) tako da nismo u prilici da bolje sagledamo kriminalnu aktivnost maloletnika u vezi sa drogama, niti među podacima koji se odnose na lične i porodične prilike maloletnika ima podatka o tome da li je maloletnik koristio drogu ili delo učinio pod dejstvom droge. Međutim i ovi podaci već nagoveštavaju potrebu za povećanom pažnjom koju treba posvetiti maloletnim

⁴ Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

učiniocima dela u vezi sa drogama. Dodajmo i to da je 2009. godine učešće ovih dela u ukupnom broju prijavljenih bilo 2,9% (Ibid). Interesantno je i to da u poslednjoj godini za koju postoje podaci Republičkog zavoda za statistiku (2018. god.), ukupan broj prijavljenih maloletnika beleži pad u odnosu na prethodnu godinu za 21%, ali je, kao što je rečeno, evidentiran porast broja dela u vezi sa drogama, što je indikativno i zasluži pažnju.

Sličnu sliku pokazuju i podaci Višeg suda u Beogradu, sa metodološkim ograničenjem koje se odnosi na neregistrovanje podatka o delima u sticaju, činjenje dela pod dejstvom droge, a sistem ne beleži ni sankciju koja je izrečena za delo, što su propusti koje bi trebalo u perspektivi otkloniti (Tabela 2).

Tabela 2. Krivična dela protiv zdravlja ljudi po godinama - Viši sud u Beogradu

2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
104	92	59	94	111	156

Predstavljeni podaci pokazuju isti trend po pitanju porasta broja maloletnika – učinilaca krivičnog dela u vezi sa drogom (iz grupe krivičnih dela protiv zdravlja ljudi) s tim što je i u praksi Višeg suda u Beogradu dominantno delo iz čl. 246a KZ – neovlašćeno držanje opojnih droga, dok je najređe krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga iz čl. 247. KZ (ovog dela nema u periodu 2015-2017. god, dok ga je 2014. bilo u pet slučajeva, 2018. – u jednom, a 2019. godine – u tri slučaja). Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u 2018. godini krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga je učestvovalo u ukupnom broju prijavljenih sa 72%, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga sa 25%, a ostalo je omogućavanje uživanja opojnih droga - svega 3% (RZS, 2019: 14).

Kada je u pitanju krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ, uglavnom su maloletni učinioци ovog dela muškog pola, dok je zastupljenost devojčica daleko manja, što pokazuju i podaci Republičkog zavoda za statistiku - u 2018. godini, među prijavljenima je bilo 12 devojčica, što je udeo od 5,38% (Ibid), što je duplo manje u odnosu na učešće devojčica u ukupnom prijavljenom kriminalitetu maloletnika - 10,79% (Ibid).

U pogledu vrste opojnih droga, praksa (a i istraživanja o kojima je bilo reči) pokazuje da maloletnici najčešće koriste marihuanu, s tim što se u poslednje vreme, u sudskoj praksi Višeg suda u Beogradu primećuje porast zastupljenosti “teških” droga, najčešće heroína. Ponovimo i to da istraživanja o kojima je bilo reči pokazuju da je korišćenje marihuane često uvod u konzumiranje heroína.

Brojnost ovih krivičnih dela ukazuje na laku dostupnost opojnih droga mladim ljudima u našem društvu i to kako na mestima na kojima se okupljaju radi druženja, tako i u blizini škola (setimo se bure koju je 2018. godine u javnosti izazvao profil na Instagramu „Droga Srbija“ sa slikama maloletnika koji koriste ili drže drogu u školskim učionicama, pored policijskih automobila itd (Dimitrijević, 2018) ili vesti o heroínu koji je pronađen u dvorištu Šeste beogradske gimnazije i u dvorištu vrtića na Zvezdari početkom ove godine, sa čime su povezana trojica maloletnika⁵).

Maloletnici uglavnom, nemaju potpun uvid i svest o pogrešnosti svog ponašanja i težini posledica. Navode da su dela učinili iz radoznalosti, da bi se dokazali u društvu ili

⁵ <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:843485-Decak-16-bio-odlikas-pa-posle-smrti-majke-poceo-da-diluje-heroin-Sta-se-krije-iza-pronalaska-droge-u-dvoristu-Seste-beogradske-gimnazije>, stranici pristupljeno 5. 6. 2020.

zbog problema vezanih za porodicu, školu, emotivnu vezu i slično, pa je od izuzetnog značaja i podatak koji je prezentovala Komisija za borbu protiv narkomanije u školama vezan za neinformisanost maloletnika o štetnosti (zlo)upotrebe droga i nerazrešavanju emotivnih i drugih problema na adekvatan način, putem obraćanja stručnjacima.

Kada je u pitanju socijalni milje maloletnih učinilaca, uočava se da potiču iz različitih sredina i ne uočava se vezanost ovog dela (neovlašćenog držanja opojnih droga) za neke specifične porodične i socijalne prilike. Kod većeg broja njih radi se o situacionim delima učinjenim iz radoznalosti i nepromišljenosti, kada se maloletnici prvi put pojavljuju u krivičnom postupku, kod kojih nema rizika ni na vaspitnom ni na obrazovnom planu i kod kojih se recidiv ne očekuje (isto i: Simeunović, 2009: 135). U takvim slučajevima se, po pravilu, izriču blaže vaspitne mere, najčešće mere upozorenja i usmeravanja (pre svega sudski ukor) s tim što se često i postupak obustavlja zbog necelishodnosti izricanja vaspitnih mera, naročito ako je maloletnik u vreme suđenja postao punoletan.

Sličnu sliku daju i podaci Republičkog zavoda za statistiku (RZS, 2019: 14-15): postupak nije pokrenut u 22% slučajeva, a kao razlozi dominiraju primena vaspitnog naloga (22 slučaja) i razlozi celishodnosti (15 slučajeva). Predlog za pokretanje krivičnog postupka je podnet u 78,47% slučajeva, a potom obustavljen u 17 slučajeva (što je u odnosu na broj prijavljenih dela 7,62%). Predlog za izricanje krivične sankcije je podnet u 158 slučajeva. Dakle, mogli bismo zaključiti da najmanje jedna trećina prijavljenih nije sankcionisana, odnosno da protiv njih postupak nije pokrenut ili je obustavljen.

Konstatovana je i uzlazna putanja u pogledu broja prijavljenih sa godinama starosti maloletnika. Tako je bilo prijavljenih 16 maloletnika starih 14 godina, a 105 onih sa 17 godina. (Ibid, 21). Pritvor je određen u pet slučajeva što odgovara broju određenih pritvora za dela sa elementima nasilja, što takođe nagoveštava opasnost ovih učinilaca imajući u vidu da se pritvor prema maloletniku određuje u izuzetnim slučajevima (Ibid, 23).

Kada je u pitanju uključenost u obrazovni proces – najveći broj njih jeste uključen u obrazovni proces – 157, dok je taj podatak nepoznat u 43 slučaja. Sa oba roditelja živi njih 100, a sa majkom 46 i ocem 13, dok za 57 prijavljenih maloletnika nema podataka (Ibid, 24). U 2018. godini je izrečena samo jedna mera bezbednosti (i to samostalno) za delo iz čl. 246a KZ; nema ni jedne izrečene zavodske mere, dok dominiraju mere pojačanog nadzora (53%) i mere upozoravanja i usmeravanja (46%). Izrečena je samo jedna kazna maloletničkog zatvora u trajanju od šest meseci do dve godine za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (Ibid, 46-47).

Kada je u pitanju krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. st.1. KZ, maloletnici su, uglavnom, vrbovani od strane punoletnih lica da vrše ovo krivično delo, zbog blažeg sankcionisanja u odnosu na punoletne izvršioce, a pri tom ih je i lako „regrutovati”. Pojedinci ili organizovane kriminalne grupe vrbuju maloletnike (ne retko i decu) za prenos i distribuciju narkotika. Termin „vrbovanje” je najprimereniji postupku uvođenja mlade osobe u ovu vrstu kriminala. Stepenn dobrovoljnosti je prisutan i mlada osoba ovo doživljava kao svoj izbor. Ta procena sopstvene odgovornosti za sve što dalje sledi će im, ako postanu svesni štetnosti ovakvog ponašanja, otežati izlazak iz ovog neformalnog sistema. Maloletnici prihvataju da „diluju” drogu zbog naivnosti, dokazivanja u društvu, nekada iz straha, a pre svega jer u tome vide brz i lak način da dođu do veće količine novca.

U prvoj fazi kriminalnih aktivnosti, mlada osoba je materijalno nagrađena i socijalno gratifikovana od strane neformalne grupe. Mladi diler oseća da je uspešniji od roditelja i mnogih u svojoj sredini, okružuje se osobama koje se prema njemu

ophode s uvažavanjem, čini mu se da je uspostavio kontrolu nad svojim životom. Zanemaruje sve ostale životne sadržaje, školu, porodične odnose, ranija vršnjačka druženja, sport...

Druga faza nastupa kada maloletnik iz bilo kog razloga odluči da prestane sa navedenim aktivnostima ili uđe u „dužničko ropstvo”, što je očekivano. Bilo da im neko od konzumenata ne plati, da sami počnu sa zloupotrebom narkotika, da im narkotike otme pojedinac ili neformalna grupa, da policija zapleni drogu ili da su zbog krivičnog postupka imali branioca koga plaćaju „drugovi”, maloletnici su suočeni sa često neverovatno velikim „dugovima” prema onima za koje rade. U ovoj fazi izloženi su od strane neformalnog sistema ucenama, pretnjama samom maloletniku ili članovima njegove porodice, uz veoma česta fizička maltretiranja i povrede, uništavanje imovine, silovanje... Da bi otplatili dugove oni nastavljaju sa vršenjem krivičnog dela iz čl.246. st.1. KZ, a često vrše i druga krivična dela: krađe, teške krađe, razbojništva, iznude, pa čak i ubistva.

Maloletnici gotovo nikada nisu spremni da zatraže pomoć roditelja i policije, čak i kada su sami u postupku ne navode imena punoletnih lica koja su ih vrbovala i navela na vršenje krivičnog/ih dela neovlašćena proizvodnja i promet opojnih droga. Dešavalo se da zbog straha od odmazde mole da im se odredi pritvor, kao bi se skloni ili dobili na vremenu. Maloletni učinioci ovog krivičnog dela nikada ne otkrivaju identitet punoletnih lica za koje „rade”, iz straha za svoju bezbednost i bezbednost članova svoje porodice. Najčešće, pored marihuane preprodaju heroin. To otežava ne samo krivično gonjenje punoletnih lica, prekid kriminalnog angažovanja konkretnog maloletnika, već i prevenciju zloupotrebe drugih maloletnika na isti način.

Maloletni učinioci ovog krivičnog dela su takođe najčešće muškog pola, uglavnom potiču iz porodica lošeg materijalnog statusa i nefunkcionalnih porodica i često su van obrazovnog procesa, a najčešće zloupotrebljavaju PAS. Postoje i primeri gde nije bilo zloupotrebe, ali su oni kod maloletnika veoma retki. Međutim, visokorizičan način života ispunjen kumulativnim stresom i kontaminiran sadržajima vezanim za narkotike, a posebno dostupnost PAS, često i kod ovih mladih ljudi dovede do zloupotrebe ovih supstanci.

Imajući u vidu težinu ovog krivičnog dela i skoro uvek složene i višestruke probleme vezane za lične i porodične prilike, maloletnim učiniocima ovog krivičnog dela izriču se, po pravilu, najstrože vaspitne mere, pa i kazna maloletničkog zatvora. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u 2018. godini, jedina kazna maloletničkog zatvora (za dela u vezi sa drogama) je izrečena upravo za ovo delo (u trajanju od šest meseci do dve godine) (RZS, 2019: 47).

Pored aktivnog učešća u vršenju krivičnih dela vezanih za drogu, nije redak slučaj da su maloletnici nagrađeni ili prisiljeni da preuzmu odgovornost za krivična dela koje su učinila punoletna lica. Državni organi i u tim slučajevima teško dobijaju realne informacije od maloletnika, iako se osnovano može sumnjati u njegovo priznanje krivičnog dela.

Od početne eufrije do očaja i nemogućnosti da se vidi izlaz, gubitka samopoštovanja, često pretučeni, svesni da svojoj porodici predstavljaju balast, da je dovode u opasnost, napuštaju porodicu i žive kod „drugova”, postaju zavisnici od droga, vrše nasilje u porodici ili druga krivična dela. O strahotama koje sami prolaze nisu u stanju da govore ni sa jednom osobom koja bi im mogla pomoći. Imaju osećaj da su sami odgovorni za stanje u kome se nalaze, ne veruju u mogućnost da ih neko može zaštititi. Sebe realno doživljavaju kao „kriminalce” i postaju surovi prema onima ispod sebe u lancu dilovanja.

Koliko je taj pritisak težak govori i činjenica da su na teritoriji Grada Beograda u poslednjoj deceniji, dva maloletnika lišila života narko-dilere koji su bili neposredno iznad njih u kriminalnoj mreži.

1.1. Studija slučaja

U praksi Višeg suda u Beogradu, u okviru praćenja vaspitne mere pojačanog nadzora organa starateljstva, čl. 17. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁶ (dalje: ZM), izrečene zbog više krivičnih dela iz čl. 246. st. 1. KZ, od roditelja dvojice maloletnika dobijen podatak da su podigli kredit i otplatili dugove svojih sinova. Na suočavanje sa činjenicom da su njihovi maloletni sinovi navedeni na vršenje krivičnih dela i da su kao roditelji morali podneti krivičnu prijavu protiv lica, koja potražujući dugove, priznaju da su ih zloupotrebili, roditelji su istakli da to nikada ne bi uradili, jer je postojala pretnja po život njihovog deteta. A naveli su i da njihov maloletni sin priznaje svoju odgovornost za učešće u takvim „poslovima”. Na odluku nije uticala ni konfrontacija sa činjenicom da maloletnik zbog toga biva krivično sankcionisan, a punoletna lica ostaju nekažnjena, te da su oni, roditelji, svojevrsni „žiranti”, tj. garantuju krupnijim narko-dilerima da neće ostati bez zarade i da na taj način njihov sin i dalje ostaje potencijalno ugrožen.

Jedan od pomenutih maloletnika, star 17 godina, učenik 3. razreda srednje škole, iz kompletne i ekonomski situirane porodice, jedino dete svojih roditelja, prve probleme počeo je da ispoljava pri kraju prvog razreda srednje škole. Prema anamnezi nikada nije koristio narkotike. U periodu kada su oba roditelja (privremeno) ostala bez posla, prihvata ponudu novog školskog druga da suprotnoj smeni „dotura“ marihuanu. Od marihuane je stigao do heroina i sintetičkih droga, od suprotne smene do drugih škola i privatnih žurki. Novi odevni predmeti i velika količina novca, promene u ponašanju, pad školskog uspeha, bili su signal roditeljima. Međutim, oni su se u novoj situaciji loše snašli - međusobno se optužuju ili samooptužuju, a maloletnik se sve više udaljava od porodice. Krivični postupak doživljavaju kao „spasonosan“.

Vaspitnu meru pojačan nadzor od strane organa starateljstva, kao i posebnu obavezu da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama, prihvataju. Maloletnik je uključen u dnevni boravak IAN Telecentra, a napredak u ponašanju i funkcionisanju je bio vidan.

Nakon pet meseci stabilnog progressa, od strane savetnice pomenutog dnevnog boravka, sud je obavešten da je maloletnik propustio dva poslednja dolaska, da se ne javlja na telefon, a od roditelja je dobila podatak da se povukao, čuti, nije bio na nastavi, ne izlazi iz sobe... Na zakazanu kontrolu vaspitne mere (van sednice veća - kod psihologa suda) je uredno došao sa roditeljima. Saopštava da ne veruje u svoju promenu i da je ponovio krivično delo. Navodi da je pre desetak dana sedeo sam na klupi ispred svog ulaza, a dva mladića, za koje je ranije prodavao marihuanu i ekstazi, su naišla kolima. Ne izlazeći iz auta su ga pitali kako je, a potom u njegovom pravcu bacili „smotuljak”, uz komentar: „Dodeš nam 100 evra! Do nedelje! U ponedeljak je već 200!” Potom su odjurili. Očajan i u strahu da će zbog novih dugova opet biti zlostavljan, odlučio je da, nakon što drogu proda i da im novac, prestane da izlazi iz kuće.

---

⁶ Službeni glasnik RS, br. 85/2005.

Maloletnik i roditelji nisu bili spremni da prijave narkodilere. Uz sva upozorenja na zakonske posledice, oni su ispoljili ogroman (realno opravdan) strah od neformalnog sistema. Prihvatili su da daju (operativne) podatke Odeljenju za narkotike, bez podnošenja krivične prijave.

Policija je u domenu svojih ovlašćenja preduzela odgovarajuće mere, a podrška maloletniku i porodici je nastavljena kroz realizaciju vaspitne mere.

Maloletnik je nakon nekog vremena ponovo stekao stabilnost, završio srednju školu, upisao fakultet i paralelno s tim bio radno angažovan u firmi u kojoj je otac zaposlen.

2. OSVRT NA DRUGA KRIVIČNA DELA U VEZI SA DROGAMA

Ono što statistike koje su konsultovane ne mogu da pokažu jeste i to da određen broj krivičnih dela imovinskog karaktera (koja inače dominiraju u strukturi kriminaliteta maloletnika) i krivičnih dela sa elementima nasilja, posebno vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici, maloletnici vrše ili sa ciljem nabavke opojne droge ili pod dejstvom opojnih droga. Rezultati istraživanja kriminaliteta maloletnika pokazuju da su maloletnici koji su vršili imovinska dela sa elementima nasilja češće imali već razvijenu zavisnost od opojnih droga (često heroina), češće su bili u recidivu, a recidivisti iz ove kategorije su znatno češće od ostalih sa vršenjem krivičnih dela počinjali i pre 14. godine (Simeunović-Patić, 2009: 103), što govori o njihovoj „opasnosti“ i potrebi da se na adekvatan način odgovori na njihove različite potrebe i rizike. Ne sme se ispustiti iz vida ni ustanovljeni značaj veze između recidivizma i razvijene zavisnosti od psihoaktivnih supstanci (Ibid, 120).

Važno je osvrnuti se i na nasilje u porodici koje je i te kako aktuelna tema, ali se u njenoj eksploraciji zaboravljaju maloletnici koji se pojavljuju kao učinioci ovog krivičnog dela, dok su žrtve najčešće oni koji se staraju o njima, na prvom mestu – majka. Analiza predmeta nasilja u porodici čiji su učinioci bili maloletnici (iz nadležnosti Višeg suda u Beogradu, za period 2006-2010. god.) pokazala je da je 45% učinilaca koristilo psihoaktivne supstance – kada je u pitanju droga - najčešće marihuanu ili alkohol i marihuanu (Jovanović, Sofrenović, 2016: 62). Od značaja je i jedan od zaključaka ovog istraživanja vezan za značaj uloge roditelja u rešavanju problema, pa i sa drogom. Naime, roditelji neretko sami priznaju da su nemoćni i da ne znaju šta da rade, ističu da im je neophodna pomoć, ali sudeći prema izveštajima oni često samo verbalizuju želju i volju da pomognu maloletniku, te je takva želja ocenjena kao neiskrena ili je konstatovano da roditelji nemaju kapaciteta da učestvuju u realizaciji pomoći, tako da maloletnik i dalje ostaje bez podrške lica koja su mu najbliža ili bi bar trebalo tako da bude, što se mora imati u vidu naročito kada je situacija komplikovana konzumiranjem opojne droge od strane maloletnika (Ibid, 67-68). Ne zaboravimo i to da su ove „komplikovane situacije“ koje uključuju zloupotrebu droge i vršenje nasilja često posledica viktimizacije maloletnika u porodici (Pavlović, 2016: 85-86).

Značajno je naglasiti i to (a opet u vezi sa roditeljima i njihovim kapacitetima) da se neretko tokom postupka i za neko drugo delo „usput“, „slučajno“ sazna za upotrebu droge od strane maloletnika. Naime, zloupotreba psihoaktivnih supstanci je često utvrđena tokom sudskog postupka (u različitim fazama postupka) i kod onih maloletnika kojima se ne stavlja na teret samo krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga, čl.246a KZ. Do ovog podatka sud dolazi kroz izveštaj nadležnog Centra za socijalni rad, izjavu roditelja ili samog maloletnika. Ne retko se utvrdi da se maloletnik već leči ili se lečio od bolesti zavisnosti.

Uočeni problem jeste i to što neretko sami roditelji umanjuju značaj situacije, odnosno ne pridaju dovoljno značaja tome, ističući čak da je to normalno, da sva deca probaju drogu i sl. što je prilično opasna teza, te bi se moglo očekivati eskaliranje problema zbog „normalizovanja“ eksperimetnisanja sa drogama, te nedovoljne brige i pravovremenog reagovanja ovako „tolerantnih“ roditelja.

I na kraju, podsetimo da tamna brojka kriminaliteta u ovoj oblasti beleži najviše skorove i da je veoma teško utvrditi obim zloupotrebe opojnih droga u vezi sa krivičnim delima učinjenim od strane maloletnika, tim pre što su opojne droge lako dostupne maloletnicima, kao i da su mnoga krivična dela ostala neotkrivena i neprijavljena.

3. POSTUPAK I SANKCIONISANJE MALOLETNIH UČINILACA

Praksa Višeg suda u Beogradu ukazuje na to da ne mali broj maloletnih učinilaca krivičnog dela iz čl. 246a KZ koristi opojne droge kontinuirano u dužem ili kraćem vremenskom periodu, neki od njih su i povratnici, kod nekih je razvijena zavisnost i indikovano izricanje mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana (što im se u tom slučaju i izriče i to uz neku od vaspitnih mera iz otvorene ili zatvorene zaštite). Maloletnicima kod kojih nije indikovano izricanje navedene mere bezbednosti, ali su prisutni brojni i složeni problemi vezani za korišćenje opojnih droga i to kako problemi u ponašanju tako i na obrazovnom planu, najčešće se u praksi izriče posebna obaveza da se uključe u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupaju po programima rada koji su za njih sačinjeni u tim ustanovama (čl. 14. st. 2. tač. 8. ZM) ili, ređe, posebna obaveza da se podvrgnu odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga iz čl. 14. st. 2. tač. 7. ZM. Ove posebne obaveze se izriču samostalno ili uz neku od vaspitnih mera, najčešće uz vaspitnu meru pojačanog nadzora od strane roditelja iz čl.15. ZM ili uz vaspitnu meru pojačanog nadzora od strane organa starateljstva iz čl.17. ZM.

Podatak da maloletni učinilac krivičnog/ih dela zloupotrebljava psihoaktivne supstance (PAS), ne samo da će značajno uticati na izbor krivične sankcije, već će od prvog trenutka spoznaje biti alarm svim učesnicima u postupku.

Policija će posebno voditi računa da se maloletniku obezbedi neophodna urgentna zdravstvena zaštita (pozivanjem ekipe Hitne pomoći) ukoliko ima podatak ili posumnja da maloletnik vrši krivično delo pod uticajem (psihostimulativnih) droga ili alkohola. Takvu pomoć će uključiti i kada je prilikom saslušanja ili uzimanja izjave kod maloletnika primećen neki od simptoma intoksikacije ili pak apstinencijalnog sindroma.

Sud će u suspektim slučajevima, samostalno ili na predlog tužilaštva, nalogati psihološko-psihijatrijsko vešačenje, radi utvrđivanja stepena uticaja zloupotrebe PAS na okolnosti izvršenja krivičnog/ih dela, te ispoljenog problema zavisnosti od PAS.

Organ starateljstva će u svim slučajevima kada je maloletnik (kao i dete) u sukobu sa zakonom, kroz postupak procene ličnih kapaciteta i rizika mlade osobe, njegove porodice i socijalne sredine, proveriti da li postoji sumnja na zloupotrebu PAS. Već po prvim saznanjima preduzimaju se mere savetodavne pomoći i podrške maloletniku i roditeljima u cilju primarne motivacije za lečenje ili uključivanje u odgovarajuće savetovalište. Pored toga, organ satarateljstva će aktivirati mrežu svojih saradnika i usmeriti maloletnika i roditelje radi pravovremene i adekvatne pomoći. U zavisnosti od izraženosti problema zloupotrebe i drugih rizičnih statusa i ponašanja, maloletnik i

roditelji će biti usmeravani na lečenje u zdravstvene ustanove ili savetovališta, ali i dnevne boravke, savetovališta i organizacije za pomoć i podršku mladima koji u lokalnoj zajednici postoje, bilo da su one pri državnom ili civilnom sektoru. Dešava se da već po obavljenom razgovoru sa predstavnicima organa starateljstva, tj. centra za socijalni rad, mlada osoba bude uključena na lečenje ili savetodavni tretman. Svakako da će struktuiranost asocijalnog ponašanja, težina i broj krivičnih dela, recidivizam, složenost prisutnih problema na ličnom, porodičnom i socijalnom nivou, te sposobnost maloletnika da samostalno ili uz odgovarajuću pomoć prevaziđe prisutne disfunkcionalne obrasce ponašanja i uspostavi zdrav i socijalno prihvatljiv način života, opredeliti samu krivičnu sankciju. Stepenn zloupotrebe PAS, od faze probatorstva i eksperimentisanja pa do faze zavisnosti, dodatno će dopuniti opredeljenu krivičnu sankciju.

Kada je odgovarajućim veštačenjem utvrđena zavisnost od PAS, sud će izreći meru bezbednosti obaveznog lečenja narkomana. Mere bezbednosti u skladu sa čl. 39. ZM, mogu se izreći maloletnicima samo ako im je izrečena vaspitna mera ili kazna maloletničkog zatvora. Mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara i mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana se ne mogu izreći uz mere upozorenja i usmeravanja.

Ako je sud izrekao zavodsku vaspitnu meru upućivanje u vaspitno-popravni dom ili kaznu maloletničkog zatvora, mera bezbednosti će se realizovati u zatvorenoj zdravstvenoj ustanovi, tj. odgovarajućem odeljenju Specijalne zatvorske bolnice u Beogradu ili bolnicama/klinikama koje ukazom nadležnog ministra za zdravlje imaju zatvorena odeljenja za realizaciju sudskih mera. Nakon završenog obaveznog lečenja maloletnici se upućuju na izvršenje zavodske sankcije koja im je izrečena – u vaspitno-popravni dom ili malololetnički zatvor.

Ako je sud izrekao neku od vaspitnih mera pojačanog nadzora ili upućivanje u vaspitnu ustanovu (koja se realizuje u sistemu socijalne zaštite), mera bezbednosti će se realizovati sa slobode, tj. u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama u kojima se leče zavisnici od PAS. Program realizacije ovih vaspitnih mera se usklađuje sa merom bezbednosti, tj. realizuju se paralelno i međusobno dopunjuju, a timovi zdravstvene i ustanove socijalne zaštite sarađuju. Mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana traje koliko i vaspitna mera (bez koje ne može egzistirati), tj. ne duže od dve godine.

Kada odgovarajućim veštačenjem nije utvrđena zavisnost od PAS ili na osnovu raspoloživih podataka sud nije ni imao potrebu da sumnja i nalaže ovo veštačenje, a prisutan je podatak da je maloletnik probao ili u ponekim situacijama koristio ili koristi PAS, sud će se opredeljavati, u skladu sa ostalim procenjenim kapacitetima i rizicima, za široku lepezu raspoloživih vaspitnih mera. Mišljenje nadležnog centra za socijalni rad i dostupnost pojedinih usluga u zajednici, u značajnoj meri će usmeriti izbor krivične sankcije.

Nisu retke situacije da se obustavi postupak pokrenut prema maloletniku za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a KZ), kada sud utvrdi da je maloletnik prvi put u postupku, da se radi o delu situacionog karaktera i o minimalnoj količini nedozvoljene supstance (npr. jedan „džoint” marihuane), kao i da ne postoji rizik po mladu osobu ukoliko se postupak okonča na ovaj način.

Radi ilustracije, dati su podaci Višeg suda u Beogradu, koliko je (ukupno i u procentima) predmeta vezanih za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a KZ) rešeno obustavom postupka (Tabela 3).

Tabela 3. Obustava postupka za krivično delo iz čl. 246a – Viši sud u Beogradu

Godina	Ukupan broj predmeta	Obustava postupka	Obustava postupka (%)
2014.	82	19	23,17%
2015.	69	17	24,64%
2016.	36	7	19,44%
2017.	68	10	14,71%
2018.	81	14	17,28%
2019.	118	25	21,19%
Ukupno	765	180	23,53%

Inače, najviše obustavljenih postupaka bilo je 2010. godine (34,67%), tj. više od trećine ukupnog broja, a 2017. godine obustavljeno je samo 14,71% postupaka. Prošle, 2019. godine, broj obustavljenih krivičnih postupaka za ovo krivično delo kod maloletnika je niži od decenijskog proseka od 23,53%, tj. iznosio je 21,19% (oko jedne petine od ukupnog broja).

Uočena tendencija može biti posledica strožeg (ili odgovornijeg) odnosa suda prema zloupotrebi droga kod mladih, ali i jednostavna činjenica da ovi podaci prate rasprostranjenost i ponudu narkotika mladima koji ne ispoljavaju kriminogeno ponašanje i do tada nisu imali kontakt sa drogom (npr. bolja kontrola policije na koncertima, muzičkim festivalima, ili sličnim događajima).

Iako kaznenu politiku nije bilo moguće jednostavno pratiti kroz sistem automatske obrade podataka suda, u kabinetu za realizaciju vaspitnih mera, putem uvida u predmete i ručni upisnik utvrđeni su neki podaci, koji se mogu analizirati uz uvažavanje ograničenja, jer se odnose samo na vaspitne mere bez sudskog ukora.

U 2019. godini, od strane Višeg suda u Beogradu, izrečeno je ukupno 194 vaspitne mere prema maloletnicima. Od toga, 83 vaspitne mere su izrečene za krivična dela u vezi sa drogom (42,73%). Broj maloletnika sa vaspitnom merom koji imaju problem zloupotrebe psihoaktivnih supstanci je daleko veći (Tabela 4).

Tabela 4. Maloletnici kojima su vaspitne mere izrečene u 2019. godini

Ukupno	194	100%
Vaspitne mere vezane za drogu	83	42,73%

Najveći broj vaspitnih mera (54) izrečen je za krivično delo iz čl. 246a KZ (65,06% svih vaspitnih mera vezanih za drogu), a 29 vaspitnih mera vezano je za proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga, čl. 246.st. 1. KZ (34,94%) (Tabela 5).

Tabela 5. Vaspitne mere izrečene za krivična dela u vezi sa drogom u 2019. godini

Vaspitne mere vezane za drogu	83	100%
Član 246a KZ	54	65,06%
Član 246. st.1. KZ	29	34,94%

Kada je u pitanju krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga (246a KZ), vaspitna mera je izrečena samo za to krivično delo prema 32 maloletnika. U ostalih 22 slučaja su maloletnici vršili, pored ovog i druga krivična dela: krađe, teške krađe, razbojništva, iznude, nasilje u porodici, neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila.

Od 29 maloletnika kojima je izrečena vaspitna mera za krivično delo iz čl. 246. st.1. KZ, 19 maloletnika je učinilo samo ovo krivično delo. Količine i vrsta psihoaktivnih supstanci su bile različite. Desetoro maloletnika je činilo i druga krivična dela: krađe,

teške krađe, razbojništva, iznude, nasilje u porodici, teške telesne povrede, pa i krivično delo iz čl. 246a KZ (Tabela 6).

Tabela 6. Vaspitne mere izrečene za čl. 246a i 246. st. 1. KZ u 2019. godini

Krivično delo	Ukupno	Samostalno	Uz druga krivična dela
čl. 246a KZ	54	32	22
čl. 246. st.1. KZ	29	19	10

Od 54 vaspitne mere izrečene za krivično delo iz čl. 246a KZ, tri su bile izrečene devojčama (5,55%), a od 29 vaspitnih mera izrečenih za krivično delo iz čl. 246 st.1. KZ - jedna.

Ipak, mali procenat devojčaka koje vrše krivična dela vezana za opojne droge nije srazmeran problemima koje droga ostvaruje u toj populaciji. Zloupotreba maloletnica je izuzetno prisutna u svetu narkomanije. One su zlostavljane, podvođene i seksualno iskorišćavane, izložene polno prenosivim bolestima, često postaju žrtve trgovine ljudima. Viši sud u Beogradu se sa tim problemom sretao i u postupcima prema maloletnicama koje su vršile druga krivična dela (najčešće je krivično delo nasilje u porodici). U cilju zaštite ovih maloletnica uspostavljena je saradnja kabineta za izvršenje vaspitnih mera sa zdravstvenim službama (značajna za sve zavisnike od PAS), Centrom za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Odeljenjem za trgovinu ljudima MUPa, NVO Atina i dr. I pored intenzivnog angažovanja svih, naročito predstavnika organa starateljstva, većina vaspitnih mera izrečena maloletnicama koje imaju problem sa zloupotrebom narkotika, retko daje stabilne pozitivne rezultate.

Slede podaci o vrsti vaspitnih mera izrečenim maloletnicima za krivično delo iz čl. 246a KZ (samostalno ili uz druga krivična dela) (Tabela 7).

Tabela 7. Vrste vaspitnih mera izrečenih za čl. 246a KZ u 2019. godini

Ukupno	Član 14. ZM	Član 15. ZM	Član 17. ZM	Član 17+14. ZM	Član 21. ZM
54	34 (24 x tač.8)	8	3	6	3
100 %	62,96 %	14,81 %	5,55 %	11,11 %	5,55 %

Maloletnim učiniocima krivičnog dela neovlašćeno držanje opojnih droga, kojima je Viši sud u Beogradu izrekao vaspitnu meru 2019. godine, najčešće (u 62,96%) izrečena je posebna obaveza da se uključe u pojedinačni ili grupni tretman u zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu, (čl. 14. st. 2. tač. 8. ZM).

U sledećoj tabeli dati su podaci o vrsti vaspitnih mera izrečenim maloletnicima za krivično delo iz čl. 246. st. 1. KZ (samostalno ili uz druga krivična dela) (Tabela 8).

Tabela 8. Vrste vaspitnih mera izrečenih za čl. 246. st. 1. KZ u 2019. godini

Ukupno	Član 14. ZM	Član 15. ZM	Član 15.+14. ZM	Član 17. ZM	Član 17.+14. ZM	Član 21. ZM
29	3	2	2	9	11 (9 x tač.8.)	2
100 %	10,34	6,90	6,90	31,03	37,93	6,90

Maloletni učinioci krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246. st. 1. KZ), kojima je Viši sud u Beogradu izrekao vaspitnu meru 2019. godine, najčešće (u 37,93%) su sankcionisani izricanjem vaspitne mere pojačan nadzor od strane organa starateljstva (čl. 17. ZM) uz posebnu obavezu da se uključe u pojedinačni ili grupni tretman u zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu (čl. 14. st. 2. tač. 8. ZM).

U praksi realizacije vaspitnih mera izrečenih maloletnicima zbog krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, kao i maloletnicima koji zloupotrebljavaju PAS, izdvojili su se problemi koje možemo svrstati u individualne (komorbiditet, loši razvojni kapaciteti, patološke navike...) porodične (dete bez roditeljskog staranja, bolest roditelja, zavisnost roditelja ili nasilje u porodici, slabi kapaciteti roditelja) i socijalne (sistemske, nedostune usluge u zajednici, vršnjačko nasilje i dominantna moć neformalnog sistema).

I pored mnogih prepreka, najveći broj ovih maloletnika kroz sve aktivnosti vezane za krivični postupak i realizaciju vaspitnih mere ostvari uvid, adekvatnu motivaciju i resocijalizaciju. Otkrivanje i procesuiranje krivičnih dela vezanih za drogu, stvara mogućnost da se maloletniku i roditeljima pruži neophodna stručna pomoć u prevazilaženju prisutnih problema.

Kada je u pitanju mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana, tokom 2019. godine ova mera je izrečena samo jednoj maloletnici prema kojoj je vođen postupak za krivično delo nasilničko ponašanje (čl. 344. st. 2. KZ). Mera bezbednosti je izrečena uz vaspitnu meru pojačan nadzor od strane organa starateljstva (čl. 17. ZM).

Zanimljivo je da je psihološko-psihijatrijskim veštačenjem još kod dve maloletnice, pored osnovnog psihijatrijskog oboljenja (zbog kojeg su na višegodišnjem zdravstvenom tretmanu) utvrđena zavisnost od PAS. Prema obe maloletnice je postupak vođen za krivično delo nasilje u porodici (čl. 194. st. 1. KZ). Zbog komorbiditeta koji je primaran, izrečene su im mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja u zdravstvenoj ustanovi otvorenog tipa. Mera bezbednosti je u oba slučaja bila izrečena uz vaspitnu meru pojačan nadzor od strane roditelja (nasilje vršeno prema drugom roditelju, tj. drugom članu porodice). U oba slučaja su se mere bezbednosti realizovale veoma kompleksno i zavisno od faze koja dominira. Izvršavale su se u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu, ali su zbog akutnih simptoma maloletnice povremeno bile hospitalizovane u Klinici za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević” i Specijalnoj bolnici za bolesti zavisnosti. Ponašajni problemi su i dalje bili prisutni, bežanje od kuće, boravak kod ranijih partnera koji su im pribavljali PAS, recidivi vezani za zloupotrebu PAS...

Poređenja radi, tokom 2019. godine, kabinetu za realizaciju vaspitnih mera iz redovnog krivičnog postupka (prema punoletnim licima) dostavljena su i četiri pravnosnažna rešenja kojima je mladim punoletnim licima, muškog pola, izrečena vaspitna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva uz meru bezbednosti obaveznog lečenja narkomana i to za krivična dela iz čl. 246. st. 1. KZ.

4. NOVA KRIVIČNOPRAVNA REŠENJA – DOPRINOS REŠENJU PROBLEMA?

Krivična dela iz grupe dela protiv zdravlja ljudi koja su predmet našeg interesovanja su često bila predmet zakonodavčevih intervencija (koje bi trebalo da unaprede odgovor na problem krivičnih dela protiv zdravlja ljudi koja za predmet imaju opojne droge) pooštavanjem zakonske kaznene politike (pa sledstveno tome i sudske) koje nisu naišle na pozitivan odgovor sudske prakse i stručnjaka (Delibašić, 2013; Dragičević-Dičić, 2015: 21-22). Pošto za maloletnike važi „poseban“ režim postupanja i sankcionisanja, nije od značaja ova diskusija, ali najnovije izmene u sferi ovih krivičnih dela moramo pomenuti, jer jesu (ili bi trebalo da budu) od značaja za maloletnike i dela u vezi sa drogama iz aspekta očekivanih preventivnih učinaka. Pomenimo i da je upravo Komisija za borbu protiv narkomanije u školama inicirala izmene koje bi trebalo da maloletnike sačuvaju od onih koji im nude ili prodaju drogu ili ih vrbuju za takva dela, čak i u školama ili školskim dvorištima.

Reč je o pojavi novog kvalifikovanog oblika dela u okvirima krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246. st. 4. KZ) koji predviđa kažnjavanje kaznom zatvora od pet do 15 godina onoga „ko prodaje, nudi na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet daje opojne droge maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili ko stavlja u promet opojnu drogu pomešanu sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja, ili ko izvrši delo iz stava 1. ovog člana u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalitetu ili na javnoj priredbi, ili ako delo iz st. 1. i 2. ovog člana učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, iskorišćavanjem svog položaja ili ko za izvršenje tog dela koristi maloletno lice“.

Izmene su (sa istim rezonom) dotakle i čl. 247. KZ, te sada stav 2. glasi: „Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili prema više lica, ili ko to delo izvrši u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalitetu ili na javnoj priredbi, ili ako to delo učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, iskorišćavanjem svog položaja, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina.“

Pomenute izmene bi trebalo da demotivisu (i strogo sankcionišu) one koji prodaju ili nude drogu maloletnim licima ili im na drugi način omogućavaju uživanje opojne droge i da tako deluju na smanjenje dostupnosti opojnih droga. Kvalifikatorne okolnosti su i mesto izvršenja dela – ustanova obrazovanja i vaspitanja i dr, kao i svojstvo učinioca – lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja (ili drugo lice koje bi moglo doći u kontakt sa maloletnim, a koje bi iskoristilo svoj položaj). Takođe, zakonodavac je mislio i na situaciju kada se maloletno lice iskorišćava za izvršenje dela iz čl. 246. st. 1. i 2. KZ koji se odnose na neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojne droge, odnosno neovlašćeno uzgajanje biljaka iz kojih se dobija opojna droga ili koje sadrže opojnu drogu.

Moglo bi se zaključiti da bi maloletnici, posle ovih izmena, trebalo da budu zaštićeniji u školama, na javnim priredbama, u ustanovama socijalne zaštite i od onih koji bi ih mogli zloupotrebiti za izvršenje određenih dela. Nije jasno zašto ova zloupotreba nije

predviđena i kod omogućavanja uživanja opojnih droga, jer je lako zamisliva situacija da se maloletno lice vrbuje da navede svoje vršnjake na (zlo)upotrebu opojne droge ili druge radnje (što su upravo slučajevi koji se pojavljuju u praksi kada je u pitanju ovo krivično delo). Ipak, ne možemo da ne razmišljamo o bojazni da se maloletna lica i više, posle ovih izmena, zloupotrebljavaju za ciljeve punoletnih u vezi sa drogom, upravo zbog toga što odredbe o predviđenom strožem kažnjavanju za njih (maloletnike) ne važe, a kako rezultati istraživanja pokazuju – maloletnici ne odaju one koji su ih naveli na izvršenje dela.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Porast broja krivičnih dela u vezi sa drogom nije neočekivan. Razvoj tehnologija je (kao i u drugim oblastima) omogućio bržu i masovniju proizvodnju sintetičkih i ostalih droga, učinio ih po jeftinijim i dostupnijim, omogućio njihovo lakše predstavljanje i distribuiranje potencijalnim konzumentima (npr. putem interneta). Sve ovo otvorilo je put da takve ponude stignu i do mladih na veoma ranom uzrastu. Očekivani razvojni problemi vezani za pubertet i adolescenciju, te sve izraženiji problem socijalizacije usled negativnih opštih pojava u društvu, učinili su da mladi budu izuzetno pogodno tlo za zloupotrebu droga.

Drugi značajan razlog povećanja broja kivičnih dela vezanih za opojne droge, a koja vrše maloletnici je vezan za pooštavanje kaznene politike za ova dela. Sledstveno tome, visoke (zatvorske) kazne prema punoletnima, te „blaži” krivični postupak i „blaže” sankcije prema maloletnicima, dodatno su maloletnike (pa čak i decu) izložili zloupotrebi od strane punoletnih lica za vršenje krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga.

Širenje tržišta droga, pojava novih, sintetičkih droga, njihova laka dostupnost, te porast broja krivičnih dela maloletnika povezanih sa opojnim drogama i snižavanje starosne granice konzumiranja ove psihoaktivne supstance, razlog je za zabrinutost koja bi trebalo da otvori pitanja preventivnih programa i njihove efikasnosti na prvom mestu. S tim u vezi je i te kako zabrinjavajući podatak da deca u Srbiji najčešće nemaju prave informacije o drogama i njihovoj opasnosti, kao i da ne znaju kom stručnjaku da se obrate radi razrešenja emocionalnih problema. Zabrinjavajuća je i pojava, takođe sve prisutnija – zloupotreba maloletnika od strane punoletnih lica radi uključivanja u lanac dilera droge, u vezi sa čim takođe treba bolje informisati maloletnike. Ovo je značajno naročito kada se imaju u vidu nove izmene krivičnog zakonodavstva koje bi mogle povećati pritisak na maloletnike da se uključe u vršenje ovih dela i preuzmu odgovornost za punoletna lica koja ih vrbuju koristeći njihove teške prilike ili nezrelost, a praksa pokazuje da njihov identitet maloletnici ne odaju.

Kada se pogleda struktura dela koja vrše maloletnici u vezi s drogama i karakteristike njihove ličnosti i socijalnog okruženja, te udeo nepokrenutih i obustavljenih postupaka i sankcije koje su izrečene, može se zaključiti da se najčešće radi o lakšim delima (iako njihov broj kao što je rečeno raste) i primarnim maloletnim delinkventima, za koje bi bilo najbolje i da ne „uđu“ u krivični postupak. To bi podrazumevalo pojačan i efikasniji preventivni rad i izmeštanje ovog problema u domen zdravstvene zaštite i socijalnog rada (a čuju se i preporuke da bi delo neovlašćeno držanje opojnih droga trebalo izmestiti u sferu prekršaja, što bi uticalo na rasterećenje krivičnogpravnog sistema, a omogućilo bi i brži i efikasniji postupak), kao i širu primenu vaspitnih naloga. Tako bi pravosudni angažman i teže sankcionisanje trebalo usmeriti na teža dela, na kompleksne

slučajeve, kao što su imovinska dela sa elementima nasilja kod čijih se učinilaca češće ustanovljava prisustvo zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, te recidivizam.

U takvim, kompleksnim slučajevima, sa razvijenom zavisnošću od PAS, pokazalo se kao delotvornije akcentovanje terapijskog u odnosu na punitivni aspekt sankcionisanja, zbog čega se u svetu formiraju tzv. „sudovi za drogu“ (*drug courts*). Smatra se da adekvatan tretman zavisnika sprečava recidivizam i doprinosi uštedi troškova ponovnog angažovanja pravosudnog sistema (Papp et al, 2016: 229). Međutim, ne sme se izgubiti iz vida da u ovakvim, kompleksnim slučajevima, treba odgovoriti i na druge faktore rizika, jer i sama zloupotreba droge može biti indukovana lošom porodičnom situacijom, zanemarivanjem i nasiljem itd.

S ovim u vezi treba podsetiti i na potrebu za osnivanjem specijalizovanih ustanova za lečenje i osposobljavanje, imajući u vidu da praksa pokazuje potrebu za njima, jer bi upravo ovakve ustanove mogle da odgovore i na specifične potrebe maloletnih učinilaca koji imaju problem sa drogom u sticaju sa drugim problemima, medicinskim, porodičnim i dr. Podsetimo i da postojeće rešenje – smeštanje maloletnika koji imaju potrebu za medicinskim tretmanom u tzv. „sobu za maloletnike“ Specijalne zatvorske bolnice nije dobro rešenje (Jovanović, S., Sofrenović, V., 2019: 88).

LITERATURA

1. Bojović, A. (2018, 25. jun) Jeftina droga ubija mlade, sve više maloletnih dilera, Politika – dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/406204/Hronika/Jeftina-droga-ubija-mlade-sve-vise-maloletnih-dilera>, stranici pristupljeno 20. 5. 2020.
2. Bulatović, A. (2015) Učešće maloletnika u aktivnostima organizovanih kriminalnih grupa. U Stevanović, I (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 377-386.
3. Chassin, L., Mansion, A., Nichter, B., Losoya, S. (2014) *To Decrease Juvenile Offending, Make Effective Drug Treatment a Priority*. Chicago, IL: MacArthur Foundation. Dostupno na: <https://www.pathwaysstudy.pitt.edu/documents/MacArthur%20Brief%20Make%20Effective%20Drug%20Treatment%20a%20Priority.pdf>, (stranici pristupljeno 22. 5. 2020)
4. Delibašić, V. (2014) Pojedina sporna pitanja u vezi sa opojnim drogama u Krivičnom zakoniku, *Crimen*, 5 (1), str. 75-88.
5. Dimitrijević, U. (2018) Tužilaštvo traži saradnju sa Instagramom zbog profila Droga Srbija, dostupno na: <https://www.vice.com/rs/article/vbpeba/tuzilastvo-trazi-saradnju-s-instagramom-zbog-profila-droga-srbije>, stranici pristupljeno 1. 6. 2020.
6. Dragičević-Dičić, R. (2015) U susret izmenama Krivičnog zakonika. *Bilten Vrhovnog Kasacionog Suda Srbije*, br. 2, str. 11-32.
7. Ignjatović, Đ. (2013) *Komparacija kriminaliteta i kaznene reakcije: Srbija-Evropa*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
8. Ignjatović, Đ. (2015) Stara tema i nove dileme. U: Stevanović, I (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 19-37.
9. Jovanović, S., Pašalić, Z. (2015) Maloletni učinioci prekršaja sa elementima nasilja. U: Stevanović, I (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 217-226.
10. Jovanović, S., Sofrenović, V. (2016) Maloletni učinioci nasilja u porodici: žrtve disfunkcionalne porodice i nedovoljne brige društva. U: Gajin, S. (ur.) *Položaj deteta u krivičnompravnom sistemu*. Beograd: Centar za unapređivanje pravnih studija, str. 57-82.

11. Jovanović, S., Sofrenović, V. (2019) Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera prema maloletnicima: problemi u praksi i moguća rešenja. U: Stevanović, I., Vujičić, N. (ur.) *Kazneno pravo i medicina*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 79-90.
12. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, „Godinu dana rada Komisije za borbu protiv narkomanije u školama“, konferencija od 24. 7. 2019, dostupno na: <https://www.zdravlje.gov.rs/vest/339622/godinu-dana-rada-komisije-za-borbu-protiv-narkomanije-u-skolama.php>, stranici pristupljeno 29. 5. 2020.
13. Papp, J., Campbell, C., Onifade, E., Anderson, V., Davidson, W., Foster, D. (2016) Youth Drug Offenders: An Examination of Criminogenic Risk and Juvenile Recidivism. *Corrections. Policy, Practice and Research*, vol. 1, str. 229-245. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5410661/>, stranici pristupljeno 1. 6. 2020.
14. Pavlović, Z. (2019) *Viktimizacija kroz životne cikluse*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
15. Republički zavod za statistiku (2019) Maloletni učinioi krivičnih dela u Republici Srbiji. *Bilten*, br. 654.
16. RTS (2018, 10. novembar) Kad droga otme najlepše godine. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3317658/kad-droga-otme-najlepse-godine.html>, stranici pristupljeno 20. 5. 2020.
17. Simeunović-Patić, B. (2009) *Kriminalitet maloletnika u Republici Srbiji i društvena reakcija*. Doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu.
18. Todorović, S. (2018, 26. jun) Dileri seju smrt među tinejdžerima. Kako da prepoznate dete koje koristi drogu, Blic – dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/dileri-seju-smrt-medju-tinejdzerima-kako-da-prepoznate-dete-koje-koristi-drogu/61w6ben>, stranici pristupljeno 20. 5. 2020.
19. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2018) *Drugs and age. Drugs and associated issues among young people and older people. World Drug Report*, United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9.

Strategije i propisi

20. Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
21. Odluka o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama, Službeni glasnik RS, br. 52/2018 i 59/2018.
22. Strategija o spečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine, Službeni glasnik RS, br. 1/2015.
23. Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, Službeni glasnik 104/2006,
24. Zakon o maloletnim učinioicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, br. 85/2005.

Sladana Jovanović, PhD
Full Professor at the Union University Faculty of Law, Belgrade, Serbia

Vera Sofrenović
President of the Department for Juveniles at the Higher Court in Belgrade, Serbia

Ljubinka Marković
Independent Advisor of the Department for Juveniles at the Higher Court in
Belgrade, Serbia

JUVENILE OFFENDERS AND DRUGS – WHERE ARE WE NOW?

The paper deals with a significant increase in drug offenses perpetrated by juveniles, as well as with actual responses to this problem (in the normative sphere and judicial practice). The focus is on official statistical indicators and the Higher Court in Belgrade practice (during the 2014–2019 period). The results of relevant research studies have also been consulted, especially those related to problem solutions. The authors point out that different acts of juvenile offenders must be taken into consideration as „drug-related” (beside the unlawful possession of drugs which is the most frequent criminal offense related to drugs) such as crimes against property, family/peer violence, and other offenses related to („soft”) drug consumption. The authors want to draw more attention to the complex problem of juvenile drug-related criminal offenses, emphasizing prevention, and diversion from the criminal justice system.

KEY WORDS: juvenile offenders / drugs / unlawful possession of drugs / educational measures